

»LJUBEZEN DO HRIBOV, DOMAČE HRANE, ŠPORTA IN NARODNE GLASBE« – PRAVI SLOVENEK VERSUS PRAWDZIWY SŁOWENIEC PO MNENJU SLOVENSKIH IN POLJSKIH ANKETIRANCEV

MARIA WACLAWEK,¹ MARIA WTORKOWSKA²

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Humanistyczny, Katowice, Polska,
wacławek.maria@gmail.com, maria.wacławek@us.edu.pl

² Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Slovenija,
mariazofia.wtorkowska@ff.uni-lj.si

Sinopsis Stereotipi kot »slike v mislih« vplivajo na razmišljanje, ravnanje in vedénje ljudi. Zanima nas, kako se dojemamo, predvsem pa, kako nas vidijo drugi. Cilj avtoric je odkriti in izdelati podobo »pravega« Slovenca na podlagi jezikovnih podatkov, zbranih pri izvedbi anketne raziskave med slovenskimi in poljskimi anketiranci, ki imajo stike s predstavniki obeh narodov. Modifikator »pravi« vključuje tako tipičnega kot vzorčnega predstavnika. Primerjava avto- in heterostereotipnega (tj. poljskega) dojemanja je omogočila izdelavo popolnejše jezikovne in kulturne podobe »pravega« Slovenca. To podobo tvorijo tako psihični, družbeni, psihosocialni, intelektualni kot tudi etični, bivanjski in kulturni vidiki oz. značilnosti, na katere so pri raziskavah pozorni etnolingvisti.

Ključne besede:
stereotip,
Slovenec,
jezikovna podoba
sveta,
anketa,
analiza

“LOVE OF HILLS, HOME-MADE FOOD, SPORTS AND FOLK MUSIC” – TRUE SLOVENE (‘PRAVI SLOVENEČ’) VS. ‘PRAWDZIWY SŁOWENIEC’ ACCORDING TO SLOVENE AND POLISH RESPONDENTS

MARIA WACŁAWEK,¹ MARIA WTORKOWSKA²

¹ University of Silesia in Katowice, Faculty of Humanities, Katowice, Poland,
wacławek.maria@gmail.com; maria.wacławek@us.edu.pl

² University of Ljubljana, Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia,
mariazofia.wtorkowska@ff.uni-lj.si

Abstract Stereotypes as “images in the mind” influence people's way of thinking, acting and behaving. We are interested in how we perceive ourselves and, above all, how others see us. The aim of the authors is to reconstruct the image of a “true” Slovene on the basis of linguistic data collected in the survey among Slovene and Polish respondents who have had contacts with representatives of both nations. The modifier “true” includes both a typical and a pattern representative. The comparison of auto- and heterostereotypical (i.e., Polish) perception enabled the reconstruction of a fuller linguistic and cultural portrait of a “true” Slovene. This image is made of the psychological, social, psychosocial, intellectual, and existential and cultural aspects/characteristics that ethnolinguists pay attention to in their research.

Keywords:
stereotype,
Slovene,
linguistic world-
image,
survey,
analysis

1 Uvod¹

Kognitivno usmerjene raziskave prepoznajo jezik kot orodje za spoznavanje in interpretacijo sveta, obravnavajo ga v kontekstu »izkustvenega okvira«, ki združuje »to, kar zaznavamo s čutili, s tem, kar sugerira kulturni spomin« (Niebrzegowska-Bartmińska 2017: 14; lasten prevod). Naš članek predstavlja prispevek k entolingvističnim raziskavam slovenske (in poljske) narodne identitete. Po Jerzju Bartmińskem in Wojciechu Chlebdki *kolektivno identiteto* razumemo kot miselni konstrukt, ki abstrahiran iz identitete posameznih članov dane skupnosti predstavlja skupni del njihove samoidentifikacije (Bartmiński, Chlebda 2008: 12).

Tematiki etnolingvističnih raziskav je skupna usmerjenost k opisu podobe izbranega segmenta zunajjezikovne resničnosti, ki deluje v kolektivni zavesti (povprečnega) uporabnika določenega jezika – v našem primeru Slovenca in Poljaka. Zaradi pomanjkanja v kulturi zakoreninjenih konceptualizacij tipičnih predstavnikov obeh narodov v kolektivni zavesti Slovencev in Poljakov je raziskava omejena na poskus izdelave takšne slike na temelju izkušenj predstavnikov obeh narodov, ki so medsebojni stik izkusili in si splošno mnenje oblikovali na njegovi podlagi. *Jezikovno-kulturni stereotip* razumemo kot »koncept« (predstavo), neko semantično korelacijo med poimenovanjem in predmetnostjo, ki jo tvorijo spoznavne, čustvene in pragmatične vsebine na podlagi individualnih in kolektivnih izkušenj (Bartmiński, Chlebda 2013: 70). Za namene našega prispevka stereotipni model ustvarjamo iz podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom – ti podatki so obravnavani kot »priklican« besedilni vir. Raziskave avtostereotipov, tj. kako predstavniki dane skupine (tu Slovenci) vidijo in ocenjujejo sebe (A), in heterostereotipov, tj. kako jih dojemajo drugi (poljski anketiranci, ki tvorijo vzorec) (H), so pomembne – primerjava obeh pogledov je ob upoštevanju podobnosti in razhajanj v količinski in kvalitativni porazdelitvi analiziranega gradiva omogočila izdelavo popolnejše slike. Zbrali smo dvesto anketirancev – po sto iz vsake narodnosti. Vključili smo predstavnike različnih starostnih in družbenih skupin, kar je bilo po našem mnenju koristno, saj smo s tem pridobili širšo perspektivo, ki je omogočila globlji pogled na raziskovalni problem.²

¹ Prispevek je prevedel Domen Krвина.

² Zaradi omejitve obsega v članku navajamo le najpomembnejše podatke o anketirancih. Podrobnejše obravnave bodo deležni v monografiji, ki nastaja kot povzetek najinih večletnih raziskav o poljsko-slovenskih jezikovno-

Anketiranci so vprašalnik izpolnjevali v maternem jeziku. Raziskava je bila anonimna, izvedena je bila po spletu; izvajalki nista bili prisotni, kar je pri odgovarjanju zagotovilo večjo sproščenost.

Analiza temelji na podatkih iz odgovorov na vprašanje *Kakšni so po vašem mnenju pravi Slovenci (pravi Slovenec/prava Slovenka)?* Vprašanje glede bistva pravega X-a našo analizo neposredno vpenja v metodologijo poljske etnolingvistične šole, ki je izdelala (in proučuje) koncept EUROJOS (evropska jezikovna podoba sveta). Kot poudarjajo avtorji EUROJOS-a, naj bi uporabljeni modifikator (»pravi«) usmerjal odziv v reprezentativnost, pa tudi v sfero domišljije – k intersubjektivnemu dojemu in konceptualizaciji danega predmeta (gl. mdr. Bartmiński 2007: 73).³ Iz pridobljenega jezikovnega gradiva je bilo izbranih skupaj 961 primerov. Ta vsota je sestavljena iz 372 primerkov na podlagi avtostereotipov in 589 na podlagi heterostereotipov – celota predstavlja tudi osnovo za izračun posameznih deležev. Primerjava rezultatov raziskave dveh neodvisnih skupin (avto- in heterostereotip) je pokazala dovolj veliko konvergenco, da lahko rečemo, da sta bila velikost vzorca in način izvedbe raziskave zadostna, kakovost njene izvedbe pa zadovoljiva. Pri kvalitativni in kvantitativni analizi smo upoštevali vse izbrane izseke – tudi tiste z eno samo potrditvijo, saj so se nam zdeli dragoceni. Ker je dolžina prispevka omejena, smo se odločili, da bomo omenjeno vzorčno gradivo omejili na minimum – na nekaj primerov, ki predstavljajo najpogosteje izpostavljene značilnosti pravega Slovenca.

kulturnih stereotipih (gl. tudi seznam literature). Večina anketirancev je bila odraslih, starih večinoma od 18 do 50 let, navadno z visokošolsko izobrazbo; prevladovala so ženske. Anketiranci so navedli bodisi splošne podatke o poklicni dejavnosti oz. poklicu bodisi kraj zaposlitve. Približno četrtnina tako poljskih kot tudi slovenskih anketirancev je bila učencev – predvsem študentov, ki so drugo državo in njene predstavnike spoznali med študentskimi izmenjavami. Druga velika skupina so bili še učitelji (običajno visokošolski) in tudi – še posebej med slovenskimi anketiranci – prevajalci. Preostali poklici so vključevali mdr.: *knjižničar, računalničar, državna uprava, zaposlena v zdravstvu, obслугa klienta, artista, grafik komputerowy/fotograf, logistyk, prawnik*. Nekateri anketiranci so navajali, da niso delovno aktivni – večinoma zato, ker da so že upokojeni.

³ Najpogosteje se uporabljajo modifikatorji »idealnik«, »tipičnik«, »pravi« – zadnji velja v EUROJOS-u kot temeljni (Bartmiński, Chlebda 2013: 80–81). Naj omenimo, da se tako različnim raziskovalcem kot tudi anketirancem glede rabe modifikatorja »pravi« pri tem vprašanju porajajo dvomi (Bartmiński, ur., 2006: 27, 191). Komentarji, ki to dokazujejo, so se pojavljali tudi pri naši raziskavi: *lažje bi bilo odgovoriti poprečen, mnogo je namreč lastnosti, ki bi jih uvrstila pod „tipični“, večno teb pa ne bi uvrstila pod „pravi“*.

Uvodna analiza gradiva je omogočila določitev tematskih kategorij, po katerih je bilo mogoče izseke združevati v skupine: 'pozitivno in nevtralno vrednotenje', 'ambivalentno vrednotenje' in 'negativno vrednotenje'. Določiti je bilo mogoče tudi 'nanašanje na spol' in 'drugo'. Meje naštetih kategorij niso ostre. Tabela 1 deleže, pridobljene z analizo gradiva, prikazuje celostno.

Tabela 1: Kakšni so po vašem mnenju pravi Slovenci (pravi Slovenec/prava Slovenka)?

Stereotip	Lastnosti in značilnosti					Skupaj %
	Pozitivne in nevtralne	Ambivalentne	Negativne	Nanašajoče se na spol	Drugo	
A	44	15	31	2	8	100
H	73	10	8	7	2	100

Legenda: A – avtostereotip, H – heterostereotip

Vir: raziskava avtoric

2 Pozitivno in nevtralno vrednotenje

Že uvodna analiza kaže, da po kulturi zunanji prejemniki, kot so anketirani Poljaki (H – 73 %), Slovence dojemajo zelo pozitivno ali nevtralno. Podobno opredeljujejo sebe tudi Slovenci sami (najvišji odstotek izsekov, zbranih v tej skupini, se prav tako nanaša na pozitivno ali nevtralno vrednotenje), čeprav so vendarle nekoliko bolj kritični (delež takih odgovorov je »le« 44 %).

Izseke, zbrane v kategoriji 'pozitivno in/ali nevtralno vrednotenje', smo zvedli na skupni imenovalac posplošujočih opisnih značilnosti, t. i. deskriptorjev. Ta razred se je izkazal za zelo velikega – skupaj je bilo mogoče določiti kar 14 deskriptorjev, kar je posledica kvalitativne raznolikosti analiziranega gradiva. Tabela 2 prikazuje tako pridobljene rezultate v odstotkih. Zaradi omenjenega pomenkega razpona, ki prispeva k pestrosti izbranih deskriptorjev, se zdijo podatki v odstotkih majhni, a dejansko skrivajo precejšnje številčne vrednosti.

Tabela 2: Kategorija: 'pozitivno in/ali nevtravno vrednotenje' – po deležih deskriptorjev (%)

	Deskriptor	A	H
1.	ponosen (domoljuben)	9	9
2.	prijazen	7	6
3.	družaben	2	3
4.	šaljiv	0	3
5.	deloven	6	5
6.	organiziran in z lastnostmi, kot jih lahko pripišemo tudi Avstrijcu	0	9
7.	varčen	2	2
8.	odprt	2	7
9.	miren	0	6
10.	pacifističen, nenasilen	0	2
11.	proekološki; živi zdravo	2	3
12.	telesno aktiven, športne postave	6	6
13.	z določenimi zanimanji	3,5	6
14.	drugo (razno)	4,5	6
Skupaj		44	73

Vir: raziskava avtoric

Tako slovenski kot poljski anketiranci so jasno poudarili, da je pravi Slovenec ponosen na svoj izvor, kar je pri anketiranih vzbujalo pozitivne asociacije (A in H – po 9 %). Primeri izsekov, na podlagi katerih je bil ta deskriptor ugotovljen, so predstavljeni v tabeli 3.

Model Slovenca kot osebe, ponosne na domovino, tvorijo 3 deli: najprej izseki, ki slovenski ponos in z njim povezano domoljubje izražajo neposredno; v naslednjem so zbrani izseki, ki prikazujejo rojaka Petra Prevca kot narodno zavedno osebo z znanjem o zgodovini, kulturi, tradiciji in (avtostereotipno) ki skrbi predvsem za kulturo jezika, ker se po mnenju anketirancev slovenskost najbolj izraža prav na ta način; tretji del – to le v poljskih izsekih – pa prikazuje Slovenca, ki čuti ljubezen in navezanost ne toliko v odnosu do celotne države, kolikor v odnosu do pokrajine, iz katere izhaja.

Anketiranci iz obeh držav so pogosto izpostavljali tudi prijaznost pravega Slovenca v odnosu do drugih; dojemajo ga kot prijaznega (A – 7 %, H – 6 %). Vzorčni izseki so zbrani v tabeli 4.

Tabela 3: Ponos kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
ponosen	<p>1) da je Slovenec, je domoljub:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ponosni; pravi Slovenec je ponosen na to, da je Slovenec, ker smo ostali Slovenci in ohranili slovenščino, kljub temu da smo bili tisočletja pod tujim jarmom (lastna država – tisočletni sen – šele 1991); za Slovenca je značilno tudi, da je domoljub;</i> – <i>Slovenci so dumni, Slovenci so dumni za svojega kraja: naravo, infrastrukturo, stanje dróg, gospodarstvo, dumni in pevni svojih korzenj, Slovenci so zelo dumni narodom, ne wstydú sié swego pochodzenia, a wręcz sa dumni za swego jezyka i z tego, że taki mały kraj radzi sobie tak dobrze; patriotyczni, bardzo kochaja swój mały kraj;</i> <p>2) je narodno zaveden, ima znanje o zgodovini, kulturi, tradiciji, predvsem pa skrbi za kulturo jezika:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>pravi Slovenec je zelo narodnozaveden; nekdo, ki dobro pozna slovensko zgodovino, kulturo in jezik; kot studentka jezikov bi mogla vseeno kot pomemben kriterij »slovenskosti« izpostavila znanje jezika – od »pravil« Slovenec bi pričakovala, da tekoče govori slovensko; določje nas jezik; pravi Slovenec pazi na to, kako piše, predvsem se izogiba rabi srbokroatizmov; pišejo in govorijo slovensko;</i> – <i>szanujący własny kraj – jego kultury, historii, dążący do rozpowszechniania kultury słoweńskiej;</i> <p>3) je lokalni domoljub (lokalpatriot):</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>sa raczej patriotami lokalnymi w swoich małych ojczyznach; duma przejawia się nie tyle w miłości do kraju, co do regionu czy nawet miasta, do miejsca urodzenia, zamieszkania, pochodzenia, „mała ojczyzna” wydaje się być ważniejsza niż jednoś narodowa czy państwowa; obywatele Słowenii odznaczają się silną tożsamością lokalną; każdy bardziej czuje się np. mieszkańcem Styrii, Przemurza czy Prekurnia, nie zaś całej Słowenii – sami mieszkańcy tego kraju mi o tym mówili; patrioci, choć nie tyle w odniesieniu do całego państwa, co raczej w stosunku do swoich „małych ojczyzn”</i>

Vir: raziskava avtoric

Tabela 4: Prijaznost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
prijazen	<ul style="list-style-type: none"> – <i>prijeten; drugo: przyjni; smo przyjni; sicer przyjni; Slovenci – przyjni; wlnudni; zelo wlnudni; przyjateljski;</i> – <i>Slovenci so miłi; spotkałam bardzo miłych Słoweńców; drugo: uprzejmi; sympatyczni; prawdziwi Słowenci są według mnie bardzo przyjni; uważam Słoweńców za bardzo życzliwych ludzi; kulturalni; taktowni; grzeczni;</i> – <i>przyjni do tujoer; dokaj przyjni do tujoer; przyjni in wlnudni do neznancev;</i> – <i>miłe nastawieni do obcokrajowców, a w moim przypadku do studentów; są życzliwi dla obcokrajowców</i>

Vir: raziskava avtoric

Posebej v izjavah poljskih anketirancev se za izpostavljeni pridevnik *miły* (»prijazen«) pojavlja več sinonimov – pravi Slovenec naj bi bil zelo vljuden, simpatičen, prijateljski, naklonjen do drugih, dostojen, takten in kulturen. Anketiranci iz obeh držav znajo ceniti (in tudi pohvaliti) slovensko prijaznost do neznancev, tudi do tujocev.

Med redkejšimi izseki o drugih pozitivnih lastnostih značaja, vedènja in drže pravega Slovenca je bila zgoraj opisani simpatičnosti blizu družabnost (A – 2 %, H – 3 %), ki se povezuje s tem, da je Slovenec rad z družino in/ali znanci in da je gostoljuben (še posebej, če je poznanstvo tesnejše). Samo pri heterostereotipu se je v tem sklopu pojavila še šaljivost (H – 3 %) – šlo naj bi za poseben smisel za humor.

Kot razmeroma pogost deskriptor se je v opisu pravega Slovenca pojavljala delavnost (A – 6 %, H – 5 %). Vzorčne izseke prikazuje tabela 5.

Tabela 5: Delavnost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
delaven	<ul style="list-style-type: none"> – <i>delaven; za Slovenca je značilno tudi, da je delaven; delovni; Slovenci so delovni; povprečno delovni ljudje; obstaja še stereotip, da so Slovenci delavni in pridni kot čebelice; drugo: pridni; marljivi; garaž;</i> – <i>pracovit; są narodem pracovitym, uważają się za pracowitych (bardziej niż inni, choć nie musi to mieć przełożenia w realu); są pracowici, ale nie aż tak bardzo, jak sami o sobie myślą; drugo: aktywni (większość moich znajomych jednocześnie studiuje, pracuje oraz włącza się w działalność jakichś organizacji)</i>

Vir: raziskava avtoric

Domači jezikovni uporabniki so se primerjali s čebelami, pri čemer so poudarjali svojo ustrežljivost in delavnost – celo nad vsako mero. V poljski perspektivi je bila poleg pohvale slovenske delavnosti prisotna kritika – s poljskega vidika se ima brat z juga za bolj pridnega, kot je dejansko. Kljub temu se zdi, da delavnost je značilnost pravega Slovenca – po tem je v temelju prepoznaven. Ta atribut je povezan tudi s predstavnikom germanske kulture, med drugim z Avstrijcem, za katere Slovenci stereotipno želijo pokazati, da so jim po vrednotah blizu. Za pravega Slovenca naj bi bile tako značilne še druge pozitivne lastnosti, ki jih lahko pripišemo tudi Avstrijcu, in sicer: vestnost (natančnost, točnost), organiziranost (urejenost), varčnost, podjetnost, pragmatičnost in racionalnost. Tako dojemanje je bilo jasno izkazano le v poljskih izjavah, in to glede na druge ugotovljene značilnosti z visokim deležem (H – 9 %). Po mnenju anketiranih Poljakov prav te lastnosti pogojujejo naslednji pogled na Slovence: *nie do końca bałkańscy; wydaje mi się, że różnią się od innych mieszkańców krajów byłej Jugostawii; są najbardziej pracowici wśród Jugostawian; słowiańscy Austriacy; widać u nich wpływ kultury austriackiej z ich umiłowaniami ład i porządku oraz kontrolowaniem swojego zachowania; [na zunaj Slovenec] jest poukładanym, [...] nymałym człowiekiem (niemiecki ordnung nymikający z uwarunkowań historycznych).*

Slovinci se imajo in na splošno stereotipno veljajo ne le za delavne, ampak tudi za varčne – čeprav se je ta značilnost v našem modelu pojavljala razmeroma redko (A – 2 %, H – 2 %). Iz avtokarakteristike je mogoče dodatno sklepati, da težnja po finančni vzdržnosti ni povezana le s tem, da Slovenec za razkošje nerad troši, temveč tudi z realnimi okoliščinami, ki prebivalce Slovenije k takemu odnosu prisilijo.

Načeloma je bilo samo na podlagi pogostosti pojavljanja v poljskih izsekih mogoče ugotoviti še eno značilnost pravega Slovenca – mirnost, umirjenost (H – 6 %). Rezultati so predstavljeni v tabeli 6.

Tabela 6: Mirnost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
miren	<p>1) miren:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>spokojni, są zdecydowanie [...] spokojniejsi [kot drugi prebivalci bivše Jugoslavije]; Słowency są bardzo spokojni, jest spokojnym [...] człowiekiem, cenia spokój, wola spokój;</i> <p>2) zadržan, rezerviran:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>zdystansowani, Słowency (mimo, że mieszkają znacznie bardziej na południe od nas) wydają się być dość zdystansowani, zdystansowani, znacznie mniej emocjonalni niż pozostali Słowianie, na początku wydają się nieco zimni i zdystansowani, ale to mija po czasie,</i> <p>3) sproščen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>sprośceni;</i> – <i>zrelaksowani, wyluzowani, cenia czas na odpoczynek, szanujący swój czas wolny; Słowency nie gonią tak za pracą i nie żyją tak szybko</i>

Vir: raziskava avtoric

Lastnost 'mirnost, umirjenost' je v zbranem gradivu razumljena zelo široko – in sicer tako kot nepodleganje pretirani čustvenosti (čeprav bi s poljskega stališča glede na bolj južno lego Slovenije prav lahko pričakovali drugače) kot tudi zadržanost v odnosu do sebe in sveta ter sposobnost počitka in spoštovanja prostega časa.⁴ Poleg tega je bilo iz poljskih izsekov mogoče sklepati na še eno značilnost pravega Slovenca – pacifizem, nenasilnost (H – 2 %), vključno z željo po izogibanju neposrednim konfliktom (popustljivost).

⁴ Te konceptualizacije razkrivajo tudi poljsko perspektivo – v izjavah je imanentno prisotno mnenje, ki kaže, da se Poljaki (v primerjavi s Slovenci) dojemajo kot bolj zaposlene, čustvene in da ne znajo najti ali si vzeti časa za počitek.

Posebej je bila v heterostereotipnem dojemanju poudarjena široko razumljena odprtost pravega Slovenca – ki se mdr. kaže v strpnosti do predstavnikov drugih narodov, veroizpovedi, ideologij itd. ter v liberalnosti, naprednosti in radovednosti v odnosu do sveta (A – 2 %, H – 7 %). Primeri izsekov, ki prispevajo k tej podobi, so predstavljeni v tabeli 7.

Tabela 7: Odprtost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
odprt	1) odprt: – <i>odprti novim spoznavstvom; Slovenci so odprti do drugih; kulturno odprti; svetoljani;</i> – <i>otvarci; otvarci przi bližšym poznanju; otvarci na innych; Sloveńcy, zarówno kobiety, jak i mężczyźni, są otwarci; otwarcu na świat i nowości; drugo: nie popadają w ksenofobię, dbają o to, by w ich kraju każdy czuł się dobrze; raczej ufają obcym; światowi; ciekawi świata;</i> 2) strpen: – <i>strpni;</i> – <i>tolerancyjni; uważam, że Słoweńcy również są bardzo tolerancyjni, bardziej tolerancyjni niż Polacy; tolerujący ideologię gender;</i> 3) liberalen: <i>liberalni; sądzą, że są raczej liberalni; drugo: nowoczesni i postępowi jeśli chodzi o poglądy; wyzwoleni; wydają się również mieć znacznie bardziej swobodny styl życia</i>

Vir: raziskava avtoric

Slovenska odprtost, kot jo razumejo Poljaki, prav gotovo kaže na poljsko perspektivo – predpostavlja, da intervjuvanim severnim Slovanom lastnih rojakov tako ni treba dojemati.

Manjši del tako avto- kot heterostereotipnih izjav o Slovencih prispeva tudi k pomembnemu deskriptorju, ki opisuje ekološko držo, skrb za okolje in poudarjanje pomena zdravega načina življenja pravega Slovenca (A – 2 %, H – 3 %). Soglasno in sorazmerno pogosto so poljski in slovenski anketiranci izpostavili s skrbjo za zdravje povezano telesno aktivnost in športno postavo kot tipični značilnosti pravega Slovenca (A in H – po 6 %). Vzorčni citati so predstavljeni v tabeli 8.

Anketiranci so poudarili pomen ukvarjanja s športom, ki ga dojemajo kot značilnost Slovencev – tako na splošno kot glede čisto konkretnih športnih dejavnosti, ki se jim pravi Slovenec rad posveča. Gre predvsem za smučarske skoke, tekmovanja v teku, vmes pa še skok na kolo ali v gore. Slovensko navušenje nad športom je povezano tudi z navijači, ponosnimi na uspehe svojih športnikov. Kar se tiče avtostereotipnega dojemanja, bi lahko pri poudarjanju ljubezni do športa govorili celo o pretiravanju.

Tabela 8: Telesna aktivnost, športna postava kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
telesno aktiven, športne postave	<p>1) telesno aktiven:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>aktiven, aktivni, fizično aktivni;</i> – <i>aktivni fizičniki, dbajo o forme fizične, lubia aktivnie spędzając czas;</i> <p>2) športne postave, ima rad šport:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>športni, športniki; se redno ukvarjajo s športom; se ukvarjajo s športnimi aktivnostmi; športni navdušenec; v športu združeni; pravi Slovenec je obseden tudi s takšnim ali drugačnim športom; v zadnjem času veliko športnih fanatikov;</i> – <i>wysportowani; wyglądają na wysportowanych; człowiek wysportowany lub przynajmniej uprawiający sport bobhystyczny; uprawiają sport; uprawiają dużo sportu; uprawiają różne sporty; musi lubić sport i go uprawiać;</i> – <i>se ukvarja z različnimi športnimi dejavnostmi: tek, kolesarjenje, plezanje, hribolazjenje, dobre skakajo na nartach; prawdziwy Słowianin musi skakać, musi uprawiać [...] szeroko pojęte narciarstwo; szczególnie lubią się w bieganiu w maratonach; najczęściej [uprawiają (se ukvarjajo z/s)] bieganie, jazdę na nartach; [...] biegając po parku i jeżdżąc na rowerach;</i> – <i>ima rad šport kot navijač: tudi Slovenci so zagreti in ponosni navijači; je strasten navijač; Słowianicy lubią sport w czynie i jako kibice</i>

Vir: raziskava avtoric

Med drugimi – redkeje navedenimi – značilnostmi pravega Slovenca so bile mdr. lastnosti, ki se v sledih pojavljajo v prejšnjih opisih. Po našem modelu so za Slovence značilna določena zanimanja (A – 3,5 %, H – 6 %). Predvsem radi preživljajo čas zunaj, kar je povezano s športno aktivnostjo, ljubeznijo do hribov, izletov, sprehajanja psov, preživljanja časa v naravi, na podeželju ali ob hrvaškem morju – pa tudi z dejstvom, da se radi družijo v mestu, preživljajo čas s prijatelji ali družino na vrtovih restavracij. Izjave samih Slovencev močno poudarjajo njihovo ljubezen do hribov, ki mora odlikovati pravega Slovenca – osvojitve Triglava je npr. obvezna. Po še redkejših konceptualizacijah ima pravi Slovenec tudi druga značilna zanimanja. Kar se tiče avtostereotipnega dojetja, mora najprej imeti rad domačo kuhinjo, slovenske jedi (vključno z govejo juho ob nedeljah) in s strastjo poslušati narodno glasbo. Heterostereotip pa mdr. vključuje ljubezen do petja in nekako kar prirojene glasbene predispozicije, vključno s talentom za igranje inštrumenta.

Določeno skupino podatkov predstavljajo izseki, zbrani v podkategoriji 'drugo (razno)', ki združujejo posamično opažene značilnosti, ki jih anketiranci pripisujejo pravemu Slovencu (A – 4,5 %, H – 6 %). Med povsem posamičnimi je bila med drugim pripravljenost pomagati, poštenost ali poznavanje številnih jezikov, zlasti angleščine, ki ga za Slovence navajajo Poljaki (od tod predpostavka, da med Poljaki navedena sposobnost verjetno ni prisotna v velikem obsegu). Le majhen odstotek

odgovorov se je dotikal dojemanja slovenskega videza – v heterostereotipnih izsekih je bila nakazana slovanska podobnost: *mają coś wspólnego z nami Polakami, m.in. trochę z urody (wielu z nich ma słowiański typ urody)*.

3 Ambivalentno vrednotenje

Posebno skupino značilnosti tvorijo tiste, ki po vrednotenju niso enoznačne – njihov delež v odstotkih prikazuje tabela 9.

Tabela 9: Kategorija: 'ambivalentno vrednotenje' – po deležih deskriptorjev (%)

Deskriptor	A	H
zaprt, zadržan, nečustven	6	5
rad pije	4	1
(ne)veren	2	1
s slovenskim državljanstvom in bivališčem v Sloveniji	1	0
germanski/slovanski	0,5	1
drugo	1,5	2
Skupaj	15	10

Vir: raziskava avtoric

Glede na jezikovno-kulturno podobo, ki izhaja iz zgornjih podatkov, je pravi Slovenec dojeman kot zaprt, zadržan in nezgovoren (A – 6 %, H – 5 %). Primere si lahko ogledamo v tabeli 10.

Nekateri anketiranci so izpostavljali manjšo odprtost, večjo zadržanost Slovencev v primerjavi z drugimi balkanskimi narodi: *bardziej zamknięci od reszty Bałkanów; nie są aż tak nylewni i otwarci jak przedstawiciele innych państw bałkańskich*.

Bolj pri avto- kot pri heterostereotipu se je izrisala podoba, da Slovenec rad pije (A – 4 %, H – 1 %). Anketiranci so navajali, da imajo Slovenci radi alkohol in z njim povezano praznovanje, obenem pa poudarili, da znajo biti pri pitju vendarle zmerni.⁵ Le malo odgovorov se je dotikalo verskega prepričanja Slovencev. Poljski anketiranci vidijo Slovence kot ne pretirano verne (A – 2 %, H – 1 %). To velja tudi za nekaj slovenskih anketirancev, ki so se opredelili za neverne in ateiste, posebej to velja za

⁵ V izjavah slovenskih anketirancev lahko najdemo tudi nekaj takih, ki kažejo na prekomerno uživanje alkohola, kar se dojemata kot problematično: *alkoholiki; v vsaki slovenski družini je kakšen alkoholik; posebej v nekaterih delih države, kjer ženske – po mnenju slovenskih anketirancev – tolerirajo moško pijanost: velika prisotnost alkohola, sploh v pokrajinah, kot so Štajerska, Dolenjska in Bela Krajina, kjer ženske tolerirajo pijačo v družini*. Ta delček iz našega modela zaznamuje izrazito negativno vrednotenje.

prebivalce mest. Le slovenski anketiranci so bili mnenja, da mora pravi Slovenec izpolnjevati tudi formalne pogoje, torej biti slovenski državljan in prebivati v Sloveniji (A – 1 %). Kar se tiče neenoznačnega vrednotenja pod kategorijo drugo (A – 1,5 %, H – 2 %), gre za odgovore, ki so se pojavili le po enkrat – npr. da so Slovenci staromodni, pa tudi, da se znajo pohvaliti in prilagoditi danim pogojem. Odgovori poljskih anketirancev so izpostavljali bolj kot ne vaški izvor Slovencev, pa njihove prehranske preference – konkretno npr., da *Słoweńcy wolą kawę niż czarna herbata albo wybierają herbaty ziołowe*; tudi njihove druge značilnosti: *uparci; wrażliwi; nostalgiczni; pokorni; nie wychylają się i wykonują tylko to, co do nich należy*.

Tabela 10: Zaprtost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
zaprt, zadržan, nečustven	<p>1) zaprt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>zaprti vase, Slovenci so zaprti, so bolj zaprti vase; pravi Slovenci? mogoče zaprti, introvertirani, introverticy; zamknięci, zamknięci w sobie; bywają zamknięci i niedostępni, zamknięci przy pierwszym kontakcie; raczej zamknięci na nowe znajomości i funkcjonują w grupach, które dobrze znają od lat, zlasti tisti s severa: sever je źe w osnwi bolj zaprt vase;</i> <p>2) sorazmerno neodprt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ne razmišljajo preveč odprto;</i> – <i>nie są aż tak otwarci jak przedstawiciele innych państw bałkańskich; gdybym miała przyrównać ich do owoców, byłby to melon – trzeba wiedzieć, gdzie i kiedy „zapukać”, by dotrzeć do ich wnętrza i nawiązać głębszą relację; niekoniecznie przy pierwszym kontakcie [odprti]; niezupełnie otwarci;</i> <p>3) zadržan:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>zadržani, Slovenec je zadržan, na prvi vtis zelo zadržani;</i> – <i>nico dystansowani do cudzoziemców, niekoniecznie szybko i łatwo można z nimi nawiązać kontakt; trzymający obco krajowców na dystans; niełatwo nawiązać z nimi głębszą znajomość;</i> <p>4) nečustven:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>teżko izżnijio čustwa, zase zadržijo, kar zares mislijo;</i> – <i>nie są aż tak wylewni; ogólnie jednak nie są zbyt wylewni;</i> <p>5) nezgovoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>małomówny, w środku jest impulsywny, porywczy, często mający swoje zdanie, którego z różnych względów nie chce lub nie może wypowiedzieć w codziennym życiu;</i> <p>6) nezaupljiv, previden, boječ:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>niezaupliw, previden;</i> – <i>wycofani</i>

Vir: raziskava avtoric

4 Negativno vrednotenje

Pri avtostereotipnem dojemljanju pravega Slovenca 31 % vseh odgovorov predstavlja negativno vrednotenje. Poljskih odgovorov s kritiko je medtem le 8 %. Tudi tu smo izseke iz odgovorov zvedli na stopnjo posplošujočih značilnosti – deskriptorjev. Ta razred se je izkazal kot precej manj številčen – skupaj 4 deskriptorji z vsebino, ki

tvori protimodel že predstavljenim izbranim pozitivnim ali nevtralnimi značilnostim. Rezultate v odstotkih prikazuje tabela 11.

Tabela 11: Kategorija: 'negativno vrednotenje' – po deležih deskriptorjev (%)

	Deskriptor	A	H
1.	zavisten, nevoščljiv	9	2
2.	nesamozavesten, zakompleksan	10	0
3.	boji se sebe in drugih	4	0
4.	drugo (razno)	8	6
Skupaj		31	8

Vir: raziskava avtoric

Slovenski anketiranci so se pri opazovanju samih sebe izkazali kot izjemno kritični. Pri avtokarakterizaciji – ki se v primerjavi s tujo perspektivo običajno (stereotipno) dojema kot bolj pozitivna (Bartmiński 2007: 99) – so bile najpogosteje izpostavljene negativne lastnosti, kot so zavist, nevoščljivost, sebičnost, tekmovalnost (predvsem v odnosih s sosedi in prijatelji) in prepirljivost – nesposobnost reševanja sporov, obtoževanje drugih, iskanje pravice po sodni poti (A – 9 %, H – 2 %). Vzorčne izseke, ki tvorijo opisano podobo, prikazuje tabela 12.

Tabela 12: Zavist, nevoščljivost kot deskriptor pravega Slovencea

Pravi Slovenec je:	Primeri
zavisten, nevoščljiv	<p>1) zavisten:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Slovenec je zavisten, zavistni, zavistni do lastništva ostalih, včasih nevoščljivi in zavistni, neprivoščljivi – v smislu »če gre meni slabo, naj gre še tebi«;</i> – <i>podobno są wobec siebie zawiśni;</i> <p>2) nevoščljiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ljubosumni, zavidajoči, pravi Slovenec je zaviden, zavidni, zavidnost, nevoščljivi, ne privoščiti uspeha in takoj najde temno plat, zakaj je nekdo uspešen,</i> – <i>potrafia być bardzo zazdrośni; zazdrośni wobec siebie, są zazdrośni jak Polacy;</i> <p>3) sebičen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>egoisti, Slovenci pa so posebno plemo: njihova folklorja je Egoizem; če si ti bolan, kar bodi, samo da jaz nisem, želja po bitju v središču pozornosti,</i> – <i>wychowani egoistycznie, stawiają swoje dobro na pierwszym miejscu;</i> <p>4) tekmovalen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>pravi Slovenec je tekmovalen s sosedi ali prijatelji pri pridobivanju dobrin (avto, hiša, ipd.); če ugotovi, da imaš ti nov avto, bi on imel isti avto plus še Kolo itd.;</i> – <i>musi mieć auto lepsze od sąsiada; porównują się z sąsiadem/znajomym – chcą mieć wszystko lepsze niż on;</i> <p>5) prepirljiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ne znajo dobro reševati sporov in lastnih problemov, radi krivijo druge, radi se tožijo</i>

Vir: raziskava avtoric

Kritičen pogled se izkazuje v opisih značilnosti, kot sta nesamozavest in pretirana skromnost. V skladu s to podobo naj bi se Slovenec cenil premalo in čutil nelagodje zaradi sorazmerne majhnosti svoje države – od tod naj bi izviral njegovi kompleksi: da je negativno nastrojen in pogosto pritožujoč se pesimist (A – 10 %). Vzorčne izseke prikazuje tabela 13.

Tabela 13: Pritoževanje, kompleks manjvrednosti kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
nesamozavesten, preveč skromen, zakompleksan	<p>1) nesamozavesten, preveč skromen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>nesamozavesten; nesamozavestni; skromni (ne znajo se postaviti zase, izpostaviti svojih kompetenc); se ne cenijo prav dovolj; se pač premalo cenijo; ne vidijo, koliko talentov imajo in kako zelo delavni in ustvarjalni znajo biti; včasih premalo ponosni in borbeni;</i> – <i>to bardzo niepewny siebie naród, który nie potrafi podejmować decyzji. Zawsze czeka, aż zrobi to ktoś inny, nie zawsze doceniają siebie;</i> <p>2) zakompleksan:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>s kompleksom nacionalne manjvrednosti; obremenjeni z majhnostjo države; imajo neke vrste kompleks majhnega naroda, ki mu manjka močna hrbenica, da bi se kdaj že mogel postaviti zase in kaj za to tvegati;</i> – <i>pełni kompleksów; z kompleksami;</i> <p>3) črnogled, negativno nastrojen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>vendar velikokrat negativni; pravi Slovenec vidi samo negativno; znajo biti črnogledi; precej zagrenjeni; pasivni;</i> – <i>pesymistyczny;</i> <p>4) se kar naprej pritožuje (»jamrač«)</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>se veliko pritožujejo; se pritožujejo; pravi Slovenec se rad pritožuje;</i> – <i>często narzekają</i>

Vir: raziskava avtoric

Značilnost, ki je močno prevladovala v avtostereotipni podobi Slovenca, medtem ko je poljski anketiranci niso zaznali, je strah pred drugimi, neznanci, posebej tujci – predvsem pa pred samim sabo (A – 4 %): *bojijo se drugih/ tujih, predvsem pa sami sebe*. Ta strah se včasih skuša utemeljevati s skrbjo za slovensko kulturo in jezik, kar da povzroča zaprtost do tujcev: *lahko so tudi zaprti do priseljevanja tujcev in se bojijo, kaj se bo zgodilo s slovensko kulturo in jezikom*.

V model negativnih značilnosti pravega Slovenca v očeh anketirancev se vklaplajo še nekatere druge – Slovenec naj bi bil vzvišen in se imel za boljšega (A – 1 % od 8 %, H – 3 % od 6 %), posebej od drugih prebivalcev bivše Jugoslavije, tudi drugih Slovanov: *chyba uważają się za trochę lepszych (od pozostałych Słowian, nie tylko południowych)*; mdr. Poljakov: *poznałem wielu Słowianów, którzy mieszkają i pracują w Polsce. [...] często w rozmowach z rodakami Słowiancy pokazują swój negatywny stosunek do Polski,*

uwazają się za lepszych. Kljub prej omenjenemu dojemanju Slovenca kot odprtega lahko v zbranem gradivu najdemo razmeroma veliko mnenj za nasprotni model – da je prebivalec države s prestolnico Ljubljana nestrpen in nacionalističen (A – 5 % od 8 %, H – 1 % od 6 %), odljuden, omejen, nedružaben, celo neprijazen, hlapčevski oz. pretirano uslužen do avtoritet, poleg tega ne ceni svoje kulturne dediščine (A – 2 % od 8 %, H – 2 % od 6 %).

5 Opis po spolu

Gradivo je omogočilo le simboličen oris izbranih lastnosti, ki so jih anketiranci pripisali slovenskim predstavnikom posameznega spola, večinoma pri heterostereotipu (A – 2 %, H – 7 %). Poljski anketiranci so izpostavili, da je po njihovem mnenju Slovenka (A – 1,5 %, H – 4 %) praktična (kar je videti zlasti po njenih udobnih oblačilih), naravna (ni pretirano naličena in nima izstopajoče frizure) in zna poskrbeti zase. Slovenski anketiranci so menili, da čeprav je slovenska ženska lahko glava družine, dela v službi in hkrati kot gospodinja doma, pri tem ne izžareva kakšne prevlade – strah jo je, kako jo vidijo drugi in kaj bi si lahko mislili o njenem pretirano pogumnem ali izstopajočem vedênju. Malo (in še to pretežno pri heterostereotipu) je bilo tudi mnenj z opisi značilnosti slovenskega moškega (A – 0,5 %, H – 3 %). Pri napakah so Poljaki izpostavili, da slovenski moški niso uglajeni. Prav tako se je jasno izrisala podoba od matere odvisnega sina. So se pa posamično pojavljale tudi pohvalne lastnosti, npr. skrbnost in pogum. Kar se tiče videza, poljski anketiranci menijo, da je Slovenec visok, lep in (celo pretirano) urejen, postave pa je vitke in atletske.

6 Drugo

Dela odgovorov glede vrednotenja ni bilo mogoče uvrstiti v nobenega od opisanih modelov, zato je bila zanje oblikovana dodatna podkategorija 'drugo' (A – 8 %, H – 2 %), ki je prikazana v tabeli 14.

Tabela 14: Drugo – po deležih deskriptorjev (%)

Deskriptor	A	H
ne vem/odvisno od ...	4	0
različno/podobno	2	1
težko rečem	2	1
Skupaj	8	2

Vir: raziskava avtoric

Maloštevilni izključno slovenski anketiranci so izjavili, da o značilnostih pravega Slovenca ne vedo nič (A – 2 %) ali da so odvisne od posameznika, njegovih življenjskih izkušenj, čustvene zrelosti, razgledanosti, prijaznosti (A – 2 %). Tako slovenski kot tudi poljski anketiranci so v podobni neznatni meri opredelili Slovence kot različne (A – 1 %, H – 0,5 %) ali podobne (A – 1 %, H – 0,5 %) glede na druge, zlasti Poljake: *precej podobni Poljakom; mają coś wspólnego z nami Polakami*; ali Slovane nasploh: *velike rozliki pa po mojem ni dosti, ker smo Slovani*. Ni bilo sicer primera, da na vprašanje *Jacy według Pani/Pana są prawdziwi Słowenicy (prawdziwy Słoweniec/prawdziwa Słowenka) / Kakešni so po vašem mnenju pravi Slovenci (pravi Slovenec/prava Slovenka)?* sploh ne bi dobili odgovora – so pa anketiranci opozarjali, da težko rečejo točno (A – 2 %, H – 1 %): *izjemno težko vprašanje, nikoli mi ni bilo jasno, kako naj bi odgovorila na tako zastavljeno vprašanje; težko odgovorim na to vprašanje; odpowiedź nie jest łatwa; trudno to określić; trudno powiedzieć, czy wszyscy prawdziwi Słowenicy są tacy*; opozarjali so na težave pri posploševanju ali pa stereotipizaciji celo kar naravnost nasprotovali. Že to, da so anketiranci podajali dodatne – dragocene – pripombe in komentarje, mdr. o zgradbi ankete, sami raziskavi, pa o pričakovanih rezultatih, na svoj način priča o tem, da so vprašanje dojeli kot pomembno.

7 Sklep

Vprašanja, povezana z nacionalnimi jezikovno-kulturnimi stereotipi, zanimanje raziskovalcev različnih disciplin pritegujejo že dolgo.⁶ Kljub temu pa je bilo del, ki bi obravnavala stereotipne podobe o Slovencih in način njihovega nastanka, do sedaj le malo (Bednarska 2013, 2014; Skowronek, ur., 2009; Waclawek, Wtorkowska mdr. 2017a, 2017b, 2017c, 2018a, 2018b, 2019). Mehanizem stereotipizacije temelji na poenostavitvi spoznavnega procesa – s selekcijo zaznanega v predmetnosti nakazuje,

⁶ O tem se lahko prepričamo že s preletom bibliografije v nekaj ključnih poljskih monografijah (npr. Anusiewicz, Bartmiński 1998; Bartmiński 2007, 2009; Wyzkiewicz-Maksimow 2012).

katere od informacij iz okolja je treba upoštevati, katerih pa ne. Zaznamuje ga tudi antropocentrizem, splošna (zdravorazumska) in na določen način vrednotena podoba sveta: gre za (subjektivni) zorni kot in (določeno) perspektivo (Bartmiński 2007, 2009). Regina Wyżkiewicz-Maksimow pravi takole: »Stereotipizacija je bistven del jezikovnega koda, pomemben element komunikacijske prakse in obenem sestavni del tako podedovanih kot tudi trenutno nastajajočih miselnih shem, izraženih v določenem kulturnem kodu. Vsebuje mnenja, poglede, ocene in sodbe o tipičnih predstavnikih posameznih narodov, celo o narodih kot celoti« (Wyżkiewicz-Maksimow 2012: 76; lasten prevod).

Kljub opozarjanju na težavnost stereotipizacije so se tako poljski kot tudi slovenski anketiranci izkazali kot pronicljivi opazovalci in podrobni opisovalci splošnih in posamičnih (posebnih) lastnosti pravega Slovenca/prave Slovenke. Naj opozorimo, da pri heterostereotipu mnenja pogosto povedo veliko (včasih celo več) o anketirancih (v našem primeru o Poljakih), kot pa o tistih, o katerih govorijo (Slovencih).

Raziskava je odkrila cel spekter lastnosti, povezanih z videzom, značajem, vedênjem, stališči, vrednotami ipd. pravega Slovenca. Te se v modelu, nastalem v raziskavi, nanašajo na psihične, družbene, psihosocialne, intelektualne, etične, bivanjske in kulturne vidike, ki jih upošteva etnolingvistika. Poenostavljeno lahko rečemo, da nastalo podobo sestavljajo trije modeli: prvi s pozitivnim in/ali nevtralnimi vrednotenjem, drugi (dodatni) z ambivalentnim in pa tretji z izrazito negativnim vrednotenjem.

Dojemanje pravega Slovenca je načeloma pozitivno ali nevtralnno – zlasti pri kulturno zunanem prejemniku, kot so Poljaki. Slovenec je tako ponosen na svojo državo (in/ali pa je zanj značilen lokalpatriotizem), poleg tega je prijazen, zna biti družaben in se pošaliti. Močno se poudarja delavnost pravega Slovenca; poleg te naj bi imel še več drugih lastnosti, ki jih je stereotipno mogoče pripisati tudi Avstrijcu, npr. vestnost in organiziranost. Poleg tega je prebivalec države ob Savi, Dravi, Muri in Soči varčen, umirjen (tudi zadržan in tak, da zna ceniti svoj čas), odprt (tudi strpen), pacifist in proekološki, živi zdravo. Je telesno dejaven in rad preživlja čas zunaj, v naravi (npr. v hribih), zanj so značilna tudi druga zanimanja, mdr. ima rad domačo hrano in narodno glasbo.

Kljub jasno izrisani odprtosti Slovenca je bilo mogoče iz anketnih odgovorov ustvariti tudi nasprotni model, ki pravega Slovenca prikazuje kot zaprtega in z drugimi lastnostmi, ki po vrednotenju niso enoznačne – zadržanost, nečustvenost, zmerna slabost do pijače (bolj da se alkohola ne brani, kot da ga zlorablja) in določena vseenost v odnosu do verskih zadev.

Posebej za avtostereotip je značilen močan kritičen poudarek – Slovenec naj bi bil zavisten, nevoščljiv, sebičen, tekmovalen v odnosu do sosedov in prijateljev in nezmožen reševati spore. Izraz prej omenjene zaprtosti se kaže v potencialni samooceni, da se Slovenec boji drugih – neznancev, zlasti tujcev (čuti se ogrožen predvsem zaradi majhnosti svoje države in majhnega števila rojakov). Slovenci znajo sami sebe (Poljaki jih tako dojemajo frekvenčno redkeje) dojemati tudi kot odljudne, nedružabne, celo neprijazne, lahko s tendenco do nestrpnosti in nacionalizma. Predvsem v samooceni se lahko pojavlja nagnjenost k pritoževanju (»jamranje«) in tudi kompleks ponižnosti, ki se kaže v pretirani skromnosti, nesamozavesti, hlapčevstvu. V heterostereotipnem dojetju se medtem srečujemo z nasprotno oceno o vzvišenosti – da se ima Slovenec za boljšega od drugih prebivalcev bivše Jugoslavije, tudi od drugih Slovanov (mdr. Poljakov).

Treba se je zavedati, da je družbeno (mentalno, kulturno) delovanje stereotipov kot svojskih miselnih konstruktov povezano z določeno ambivalenco – so splošno znani, vendar pa ni nujno, da so tudi splošno sprejeti, in najpogosteje niso (Habrajska 2000: 14). Model, ki smo ga izdelali med raziskavo in je tu predstavljen, je seveda raziskovalno zanimiv, pa vendarle nujno fragmentaren – podvržen omejitvam danega časa, obsega in tipa raziskovane skupine, pa tudi oblike same raziskave. Kljub pomenu raziskav t. i. *narodnega značaja* – po katerem je določena kulturna skupnost prepoznavna, z njim pa so povezane tudi stereotipne predstave – je smiselno do raziskovalnih rezultatov ostati zadržan: v njih je lahko precej neupravičenih posplošitev in etnocentričnega pogleda tako na lasten kot na drug narod (prim. Wyzkiewicz-Maksimow 2012: 16).

Stereotipe, tudi etničnega tipa, je treba poznati, da se lahko zavedamo njihove emocionalne vrednosti, kar omogoča boljše razumevanje sebe in drugih – tako lahko izkoristimo pozitivne poglede, presežemo negativne miselne sheme in postavljamo mostove namesto ovir.

Literatura

- Janusz ANUSIEWICZ, Jerzy BARTMIŃSKI (ur.), 1998: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne*. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, 2007: *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, 2009: *Językowe podstany obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI (ur.), 2006: *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, Wojciech CHLEBDA, 2008: Jak badać językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów? *Etnolingwistyka* 20, 11–27.
- Jerzy BARTMIŃSKI, Wojciech CHLEBDA, 2013: Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu Europy. *Etnolingwistyka* 25, 69–95.
- Katarzyna BEDNARSKA, 2013: Kdo naj delo, kdo pa skrbi za otroke? Spolni stereotipi v slovarjih. *Obdobja* 32. *Družbena funkcijskost jezika*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 35–42.
- Katarzyna BEDNARSKA, 2014: Kto powinien gotować, a kto zarabiać? Stereotypowe postrzeżenie ról przez podręczniki do nauczania języka polskiego i języka słoweńskiego jako obcego. *Die Welt der Slaven* 53. Polyslav XVII. Monachium. 7–13.
- Grażyna HABRAJSKA, 2000: Metody ankietowe i analiza tekstów w badaniach językowego obrazu świata. *Język a Kultura* 13: *Językowy obraz świata i kultura*. Ur. Anna Dąbrowska, Janusz Anusiewicz. Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego. 73–84.
- Stanisława NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, 2017: Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie? *Etnolingwistyka* 29, 11–29.
- Małgorzata SKOWRONEK (ur.), 2009: *Stereotypy a Słowiańszczyzna. Materiały z Międzynarodowej Naukowej Konferencji Studenckiej*. Łódź: Wydawnictwo „Piktor”.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2017a: „Słowiański góral spod Alp” – z badań nad auto- i heterostereotypem Słowienca. *Jazyk v kultúre, kultúra v jazyku III. Jazyk w kulturze, kultura w języku III*. Ur. Marta Vojteková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 176–188.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2017b: „Słowiański Austriak” – o charakterze Słowienców słów kilka. *Językosłowni zapiski* 23/1, 193–210.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2017c: Słowienców spędzanie wolnego czasu – w kręgu badań językowo-kulturowych stereotypów. *Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język, literatura, kultura. Monografia ze studiów slawistycznych III*. Ur. Agnieszka Kołodziej, Tomasz Piasecki. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart. 277–290.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2018a: „Jak ich widzą, tak ich piszą” – rzecz o wyglądzie Słowienców. *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy. Koncepcje. Perspektywy. T. 4. Pogranicza, mniejszości, regiony. Etnolingwistyka*. Ur. Jolanta Tambor. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 271–289.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2018b: Powiedz mi, co jesz, a powiem ci, kim jesteś – o kulinariach w Słowenii. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców* 25. Ur. Beata Grochala, Iwona Dembowska-Wosik. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 55–68.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2019: Słowieniec jako wieczny student i nie tylko – wycinek z polsko-słoweńskich badań ankietowych. *Postscriptum Polonistyczne* 2/22: *Migracje i ich konsekwencje*. Ur. Wioletta Hajduk-Gawron, Magdalena Ochwat. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 289–306.
- Regina WYŹKIEWICZ-MAKSIMOW, 2012: *Językowy obraz człowieka – charakter i osobowość w paremiologii polskiej, serbskiej i chorwackiej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

“Love of Hills, Home-Made Food, Sports and Folk Music” – True Slovene (‘pravi Slovenec’) vs. ‘prawnziwy Słoweniec’ According to Slovene and Polish Respondents

Stereotypes such as “images in the minds” influence people's thinking, behaviour, and the way they handle different situations. Our research interest lies in discovering the way we perceive ourselves, but most of all, the way others see us. The aim of the authors is to reconstruct the image of a “true” Slovenian on the basis of survey data collected among Polish and Slovenian respondents who have had contact with representatives of both nations. The material base is made up of data on answers to one open question: “What are, in your opinion, true Slovenes (men/women) like”? Such a structure of the question directly fits into our analysis, as it uses the methodology of the Polish ethnolinguistic school, which has created and examined the concept of EUROJOS (the European linguistic image of the world). The modifier “true” includes both the typical and the pattern representative elements. The subject of ethnolinguistic research often shares a common element – the orientation towards the description of X's image functioning in the collective consciousness of the (average) user of a given language – in our case, a Pole and a Slovene.

The measurement was carried out on a group selected on the basis of availability. The comparison of the auto- and heterostereotypical (that is, Polish) approaches made it possible to reconstruct a fuller linguistic and cultural portrait of a “true” Slovene. The similarity shown was convincing enough to consider the sample size and research method as sufficient and its quality as satisfactory. The stereotypes are stable and changeable at the same time. The data obtained from the questionnaires allowed for the ranking of the traits attributed to a “true” Slovene. The features that were indicated only once were not ignored – as both the variability of culturally dependent stereotypes and the distance towards the research method used and the results obtained had been assumed by the authors. Despite the fact that the respondents sometimes declared having difficulties with stereotyping, they turned out to be keen observers, linguistically specifying the general and specific features of a “true” Slovenian. His/her image includes – distinguished by ethnolinguists – mental, social, psychosocial, intellectual as well as ethical, existential, cultural aspects/characteristics. The fact that the questionnaire was completed by all respondents (apart from that, valuable remarks and comments were often provided) proves that they considered the question and study important.

